

УДК 376.33
Примљено: 10.1.2009.
Оригинални научни чланак

Јелена СТЕВАНОВИЋ

Институт за педагошка истраживања, Београд

Надежда ДИМИЋ

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

СПЕЦИФИЧНОСТИ УСВАЈАЊА ЗНАКОВА ИНТЕРПУНКЦИЈЕ КОД ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ УЧЕНИКА

Како би усмени језички израз био правилан, неопходно је савладати и примењивати правописна правила. Правописна норма, међутим, подразумева знања и умења која непосредном праксом прелазе у навику. Ортографска правила се релативно брзо уче, али навика да им се удовољи у пракси врло се споро и тешко развија. Због тога усвајање и овладавање правописним правилима глувим и наглувим ученицима представља тежак задатак.

Ово истраживање имало је за циљ да испита у којој мери су глуви и наглуви ученици овладали употребом интерпункцијских знакова, с обзиром на њихов аудитивни дефицит, будући да су интерпункцијским знацима у писаном говору, еквиваленти супрасегментни елементи у усменом говору. Испитивали смо и повезаност између узраста, степена оштећења слуха, оцене из српског језика, пола и степена усвојености интерпункције у популацији глувих и наглувих ученика.

Истраживање је спроведено у школама за глуве и наглуве ученике у Београду и у Јагодини и у једној редовној београдској основној школи. Узорак су чиниле две групе испитаника: глуви и наглуви ученици од V до VIII разреда, N=67 и ученици који чују, N=60.

Инструмент коришћен у истраживању је Тест интерпункције (Н. Димић).

На основу резултата спроведеног истраживања дошли смо до закључака да глуви и наглуви ученици, у односу на своје вршњаке који чују, постижу знатно слабије резултате у усвајању и примењивању правописних правила која се односе на употребу знакова интерпункције. Посебан проблем глувим и наглувим ученицима представља усвајање интерпункцијских знакова који се односе на управни говор. Такође, глувим и наглувим ученицима озбиљан

проблем представља и примењивање правила о употреби више знакова интерпункције у једној реченици.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: интрепункцијски знакови, правопис српског језика, глуви и наглуви ученици, ученици који чују, настава писмености

УВОД

Говор као остварење језика може се одвијати у медијуму звука, или пак путем графичких знакова који се остварују у писању. Иако усменом говору припада првенство, не сме се занемарити чињеница да управо први системи писања обележавају границу између преисторије човечанства и његове историје. Мартин Хајдегер (1982) каже да је говор начин постојања личности у комуникацији са другима и дат је покретом тела и екстремитета, покретом мимичне мускулатуре, гласом и језиком којим се комуникација одвија. Дакле, од степена развијености и од очуваности сазнајних, чулних и моторичких структура у човечијем организму, зависи развој говора који у сазнавању и деловању заузима централно место.

Бројне студије и истраживања указују на утицај аудитивних способности на развој говора, који представља високо интегративан процес у чијем су функционисању подједнако значајни анатомски, физиолошки, ментални, аудитивни и емоционални аспекти личности. Глува и наглува деца нису у стању да чују реч, због губитка или нарушености слушне способности. Повезивање звука и значења речи, као и формирање класа појмова, односно семантичког поља у таквим условима је отежано, или је некада у потпуности прекинуто. Зато је измењен механизам функционисања свих осталих процеса који следе и зависе од овог почетног. Све ово за последицу има недовољно развијен или у потпуности неразвијен говор који имплицира отежан психосоцијални развој личности детета, а касније и слабија постигнућа у учењу и у усвајању наставног градива.

Писани говор за глуву и наглуву децу представља значајан аспект комуникације. Димић истиче да је погрешно схватање да је писана реч за глуво и наглуво дете доступнија него за његовог вршњака који чује. Она је апстрактна, није претходно научена, већ се са њом први пут среће у тексту. Она му служи да развија говор, што је супротно у односу на његовог вршњака који чује и који већ има развијен говор и зна мноштво речи. Ипак, и поред тога, писани израз је лакши за глуву и наглуву особу него усмени (Димић, 2003).

Многе студије традиционалне граматике показале су низак ниво способности глуве и наглуве деце у писаном изражавању, као и велико заостајање ове популације деце у стандардном писаном језику (Димић, 1996). Wiskerke (према Димић, 2002) је проучавао процесе читања и писања код глувих и наглувих ученика. Аутор истиче да се ова два процеса морају и усвајати и развијати симултано и интеракцијски, као чврсто повезане активности које ће омогућити да се развоју језичких способности глувог детета приђе са два аспекта. Да би се развило разумевање језика потребно је да деца постану добри читачи и да савладају писање.

Банковић (1985) је обавила истраживање у 3. разреду основних школа за глуве и наглуве ученике у Београду. Утврђене су грешке при преписивању, диктату и препричавању. Најчешће грешке биле су: замена великог и малог слова, непоштовање интерпункције, изостављање и замена речи, замена и додавање слога, састављено и растављено писање речи и друго.

Димић је испитивала примену правописних правила српског језика код глувих и наглувих ученика и закључила је да узраст и степен оштећења слуха делимично утичу на успех у савладавању правописних правила, док оцена из српског језика има значајан утицај у овладавању правописним правилима, па су најбољи резултат при решавању Теста за употребу великог и малог слова показали ученици који имају одличну оцену из српског језика (Димић, 2003).

Ученицима у школама за глуве и наглуве ученике велики проблем представља усвајање граматичких и правописних правила због своје сложености, али и због недостатка слушне способности. Већ смо раније поменули да је писани говор значајан облик комуникације савременог човека и за слушно оштећено дете он представља средство општег и говорног развоја и једини пут којим ова популација деце допуњује ограниченост усменог говора. Недостаци усменог изражавања утичу на грешке у писаном говору, јер глува и наглува деца слабије користе говор. Добро савладан усмени говор, који поседује правилну употребу речи, граматичких и правописних правила, представља основ за успешно писмено изражавање.

Није, у потпуности, једноставно одговорити на питање шта означава термин правопис, будући да у језичкој литератури и у енциклопедијама налазимо различита тумачења овог појма. Брборић објашњава да је правопис скуп правила, али истовремено и конвенција за писање, јер поједина правописна правила (о употреби великог слова, састављеном и растављеном писању речи, транскрипцији, интерпункцији, скраћеницама и подели речи на крају реда) чешће су конвенционалног, него чисто лингвистичког карактера (Брборић, 2004).

Правописна норма је обавезна за све који се служе језиком (Дешић, 2000). Међутим, правописна норма подразумева знања и умења која непосредном праксом прелазе у навику. Ортографска правила се релативно брзо уче, али навика да им се удовољи у пракси врло се споро и тешко развија. Због тога усвајање и овладавање правописним правилима глумим и наглумим ученицима представља тежак задатак.

Усвајање ортографске норме одвија се кроз наставу писмености, како у редовној основној школи, тако и у основној школи за глуве и наглуве ученике. Настава писмености одвија се на четири врло разграната подручја, која су заснована на језичким, правописним и стилским вежбама и писменим саставима (Николић, 1983). С обзиром на тему нашег рада, указаћемо само на значај правописних вежби, премда ни преостали елементи практичне примене језика нису мање важни и сврсисходни.

Од упознавања правописних правила до њихове исправне употребе могу довести само адекватне и систематичне *правописне вежбе*. Правописне вежбе имају следеће облике: диктат, самодиктат, допуњавање исказа, преобликовање текста и коректорска вежбања.

Правопис подразумева одређена знања и умења која су непосредном праксом сливена у навику и поступа се са њима без икаквих тешкоћа. Правописна правила се релативно брзо уче и усвајају, али се навика да им се у пракси удовољи врло споро и тешко развија.

Све док је познавање правописних правила само на степену рационалног и вербалног знања, ученици ће превиђати и пропуштати ситуације у којима та знања треба да примене. Ово показује да је у наставној пракси неопходно често коришћење правописних вежби, које подстичу ученике да обрате посебну пажњу на правописне захтеве и на њихову стилску улогу. Систематска вежбања омогућавају да теоријско познавање правописа благовремено пређе у одговарајуће умење и да се као стечена радна навика испољи у практичној примени (Димић, 1996).

Највеће тешкоће у савлађивању правописа изазивају разлике између изговора и писања. Изузеци и разлике између писаног и усменог говора посебан проблем ће представљати за глуве и наглуве ученике због њиховог аудитивног дефицита. С тога је у овладавању ортографском нормом у раду са овом популацијом ученика потребно више времена и дужа пракса за навикавање на опречност између писања и изговора.

У савлађивању правописа и удовољавању његовим захтевима изразито важну улогу имају многи наставни принципи, а посебно поступност и систематичност, јединство теорије и праксе, трајност знања и умења и свесна активност ученика. У складу са овим принципима постављају се циљеви и формулишу садржаји и облици правописних вежби, као и њихова сложеност, опсег и распоред.

Један облик правописних вежби односи се на употребу интерпункције. Захваљујући знацима интерпункције писани текст постиже већу јасност и већу сажетост, него усмено казивање, будући да знак често замењује реч или групу речи.

У неком ранијим правописима и правописним приручницима интерпункцијски и правописни знаци бивали су раздвојени, док се у новим правописима говори само о знацима интерпункције (Брборић, 2004).

Српска интерпункција у основи је логичка и служи, најпре, бољем разумевању текста (Брборић, 2008). Најважнију улогу имају они знаци који су неопходни за уобличавање писане реченице. То су, пре свега, тачка и запета, чију употребу ученици савлађују у нижим разредима основне школе, а потом и црта, наводници, две тачке, упитник, узвичник, зачка са зарезом, заграда.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД

Будући да су интерпункцијским знацима у писаном говору, еквиваленти супрасегментни елементи у усменом говору, циљ нашег истраживања био је да испитамо у којој мери су глуви и наглуви ученици овладали употребом интерпункцијских знакова, с обзиром на њихов аудитивни дефицит који је у овој популацији ученика отежавајући фактор правилном и спонтаном усвајању језичких знања и правила.

УЗОРАК

Истраживање је спроведено у два школа за глуве и наглуве ученике у Београду „Радивој Поповић“ и „Стефан Дечански“ и у школи за глуве и наглуве ученике у Јагодини, „11. Мај“, као и у београдској основној школи „Десанка Максимовић“, коју похађају ученици који чују.

Узорак је чинило 67 ученика оштећеног слуха од V до VIII разреда, и то 15 ученика V разреда, 15 ученика VI разреда, 22 ученика VII разреда и 15 ученика VIII разреда (38 дечака и 29 девојчица). Узорак ученика који чују обухватио је по 15 ученика из сваког од V до VIII разреда (30 дечака и 30 девојчица).

У зависности од успеха из српског језика у популацији глувих и наглувих ученика било је 25 одличних ученика, 18 врло добрих ученика, 21 добар ученик и 3 довољна ученика.

У зависности од степена оштећења слуха, према класификацији Светске здравствене организације, узорак је обухватио 5 ученика са благим оштећењем слуха, 13 ученика са умерено тешким оштећењем слуха, 13 ученика са тешким оштећењем слуха, 35 ученика са врло тешким оштећењем слуха и једног ученика са тоталним оштећењем слуха.

МЕТОДОЛОГИЈА ОБРАДЕ ПОДАТАКА

Инструмент коришћен у истраживању је Тест интерпункције (Н. Димић). Циљ овог теста је да утврди познавање интерпункције код ученика. Тест се састоји од десет реченица које немају исписане знаке интерпункције (1. Дечак овде станује; 2. Они ће доћи 15 септембра; 3. Он се зове Н Петровић; 4. То је било 1976 године; 5. Да ли си био у Будви; 6. Данас пада киша јуче је сијало сунце; 7. Да ли си био код куће 15 септембра 1991 године; 8. Упомоћ викао је младић; 9. Мама је рекла Ово је Томина кошуља; 10. Наставник је питао Да ли сте завршили задатак). Сваки ученик добија лист са откуцаним реченицама и њихов задатак је да упише одговарајуће интерпункцијске знаке: тачка, запета, упитник, узвичник, две тачке, наводници. Одговори ученика се оцењују као тачан (+, 1 поен), полутачан (+-, 0,5 поена) и нетачан (-, 0 поена). Поени се на крају сабирају.

Добијени подаци обрађени су адекватним статистичким методама и поступцима.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Табела 1 – Успех глувих и наглувих ученика и ученика који чују на Тесту интерпункције

Група ученика	N	AS	SD
глуви и наглуви ученици	67	4.02	2.07
ученици који чују	60	7.21	1.92

$t(125) = -8,96; p = .001$

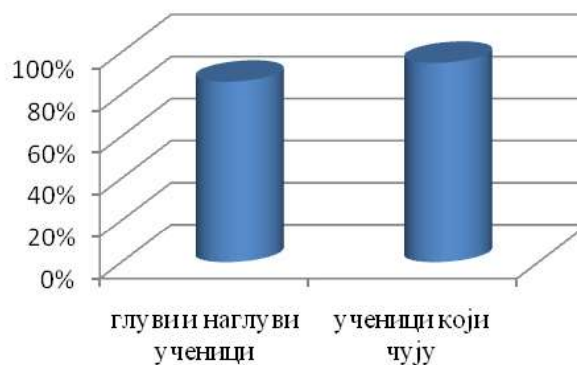
Оштећење слуха значајно је утицало на успех на Тесту интерпункције (Табела 1). Ученици оштећеног слуха ($AS = 4,02$) постигли су лошије резултате на Тесту интерпункције од ученика нормалног слуха ($AS = 7,21$), при чему су разлике статистички значајне ($t(125) = -8,96$; $p = .001$).

Ученици нормалног слуха урадили су Тест интерпункције боље него глуви и наглуви ученици. Глуви и наглуви ученици урадили су 40,7% захтева у тесту, док су ученици који чују решили 72,1% захтева у тесту.

Ученици нормалног слуха урадили су све захтеве у тесту са различитом успешношћу. Ученици из популације глувих и наглувих ученика одговорили су са различитом успешношћу на све захтев у тесту, осим на 8. захтев, будући да ниједан ученик није одговорио тачно. Последња четири захтева изискивала су употребу неколико интерпункцијских знакова у једној реченици и то: наводника у управном говору, употребу узвичника у управном говору, употребу запете у управном говору, употребу две тачке у управном говору и на писање тачке, узвичника и упитника на крају реченице, те су ови захтеви представљали највећи проблем глувим и наглувим ученицима.

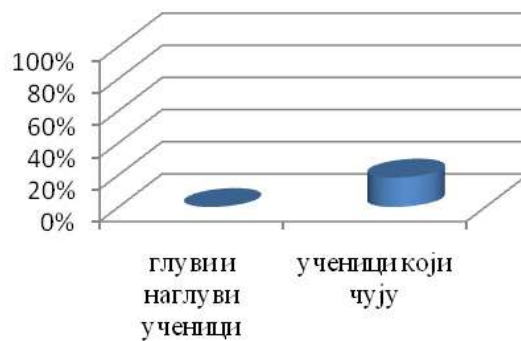
Први и пети захтева, који су се односили на употребу тачке на крају реченице и на употребу упитника на крају реченице (требало је употребити само један знак интерпункције у свакој реченици), глуви и наглуви ученици решили су успешно као и њихови вршњаци који чују (Графикон 1). Резултат показује да разлике нису статистички значајне ($Hi kvadrat(2) = 3.23$; $p < .199$; $Kramerovo V = .160$). Глуви и наглуви ученици одговорили су 86,6% тачно на ове захтеве, док су ученици који чују одговорили 95% тачно на први и пети захтев.

Графикон 1 – Најбоље постигнуће глувих и наглувих ученика и ученика који чују на Тесту интерпункције

Најлошији резултат ученици, обеју популација, показали су одговарајући на 8. захтев, који се односио на употребу наводника у управном говору, на употребу узвичника у управном говору, на употребу запете у управном говору и на писање тачке на крају реченице (Графикон 2). Резултат указује да постоји статистички значајна разлика између ових двеју група ученика (H_i kvadrat (2)=18.993; $p<.001$; Kramerovo $V=.387$). Ниједан ученик у групи глувих и наглувих ученика није одговорио тачно на овај захтев, није било ни полутачних одговора. У популацији ученика који чују било је 18,3% тачних одговора, 75% нетачних одговора и 6,7% полутачних одговора. Овакав резултат је у сагласности са налазима истраживања које је Димић спровела (Димић 1996).

Графикон 2 – Најлошије постигнуће обеју популација ученика на Тесту интерпункције

Одговарајући на други, трећи, четврти и шести захтев глуви и наглуви ученици показали су

нешто бољи резултат, него код последња четири захтева у тесту. Међутим, и код ових захтева глуви и наглуви ученици су остварили лошије постигнуће у односу на популацију ученика који чују (Табела 2). Резултат показује да постоји статистички значајна разлика између ових двеју група ученика (H_i kvadrat (2)=38.495; $p<.001$; Kramerovo $V=.551$).

Ови захтеви су садржали употребу два знака интерпункције (употребу тачке у писању датума и на крају реченице (2. захтев), употребу тачке у писању скраћенице и на крају реченице (3. захтев), писање године и употребу тачке на крају реченице (4. захтев) и у 6. захтеву на употребу запете у напоредним реченицама и употребу тачке на крају реченице), па не чуди што су глуви и наглуви ученици остварили висок проценат полутачних одговора (50,7%). Најмање су грешили при употреби тачке на крају реченице, док употреба тачке у осталим случајевима

вима и употреба запете у напоредним реченицама, односно примењивање знања о употреби два интрепункцијска знака, глумим и наглувим ученицима представља тежак задатак.

Табела 2 – Постигнуће глувих и наглувих ученика и ученика који чују у одговорима на 2. 3. 4. и 6. захтев

		нетачно	полутачно	тачно	укупно
Група ученика	глуви и наглуви ученици	20	34	13	67
		29,9%	50,7%	19,4%	100,0%
	ученици који чују	0	19	41	60
		0%	31,7%	68,3%	100,0%
	укупно	20	53	54	127
		15,7%	41,7%	42,5%	100,0%

$\chi^2(2)=38.495$; $p<.001$; Kramerovo $V=551$

Седми захтев је представљао, такође, тежак задатак глумим и наглувим ученицима, с обзиром да се односио на употребу тачке у писању датума и на употребу упитника на крају реченице. Резултат показује да су глуви и наглуви ученици остварили знатно слабије постигнуће у односу на ученике који чују (Табела 3). Постоји статистички значајна разлика између ових двеју група ученика ($\chi^2(2)=19.44$; $p<.001$; Kramerovo $V=.391$). Највећи број ученика у обема групама грешио је у писању датума, односно у изостављању тачке иза цифара које означавају редне бројеве.

Табела 3 – Постигнуће глувих и наглувих ученика и ученика који чују у одговорима на 7. захтев

		нетачно	полутачно	тачно	укупно
Група ученика	глуви и наглуви ученици	47	6	14	67
		70,1%	9,0%	20,9%	100,0%
	ученици који чују	19	17	24	60
		31,7%	28,3%	40,0%	100,0%
	укупно	66	23	38	127
		52,0%	18,1%	29,9%	100,0%

Глуви и наглуви ученици били су далеко мање успешни од ученика који чују при одговарању на девети и десети захтев у Тесту интерпункције, који се односе на употребу наводника у управном говору, на употребу две тачке у управном говору, и на писање тачке, односно упитника на крају реченице (Табела 4). Између ових двеју група ученика постоји статистички значајна разлика (H_i kvadrat (2)=40.859; $p < .001$; Kramerovo $V = .567$). Резултати показују да је највећи број ученика, у обема групама, грешио у изостављању две тачке при навођењу управног говора, односно у изостављању наводника у обележавању управног говора.

Табела 4 – Постигнуће глувих и наглувих ученика и ученика који чују у одговорима на 9. и 10. захтев

		нетачно	полутачно	тачно	укупно
Група ученика	глуви и наглуви ученици	52	10	5	67
		77,6%	14,9%	7,5%	100,0%
	ученици који чују	14	16	30	60
		23,3%	26,7%	50,0%	100,0%
	укупно	66	26	35	127
		52,0%	20,5%	27,6%	100,0%

У групи глувих и наглувих ученика између ученика различитих разреда, тј. између ученика различитог узраста, постоје статистички значајне разлике у вези са успехом на Тесту интерпункције у целини, као и у одговорима на појединачне захтеве у тесту (Табела 5). У целини посматрано, тест су најбоље урадили ученици VIII разреда, а најнеуспешнији су били ученици V разреда. Овај показатељ јасно показује позитиван утицај школе на знање ученика. Резултати указују да узраст има утицаја на појединачних захтева у тесту и то: на 2. и 3. захтев који су најуспешније урадили ученици VIII разреда, и на 7. захтев у тесту који су најбоље урадили ученици VI разреда.

Табела 5 – Утицај узраста на постигнуће глувих и наглувих ученика на Тесту интерпункције

Разред	N	AS	SD
V	15	2.76	1.64
VI	15	4.73	2.12
VII	22	3.56	1.73
VIII	15	5.23	2.11
Укупно	67	4.02	2.07

$F(3)=5.345, p<.002$

На успех на Тесту интерпункције, у целини, степен оштећења слуха нема статистички значајан утицај (Табела 6). Резултати показују да не постоји статистички значајна разлика ни када се посматрају захтеви у тесту појединачно.

Табела 6 – Утицај степена оштећења слуха на постигнуће глувих и наглувих ученика на Тесту интерпункције

Степен оштећења слуха	N	AS	SD
Умерено тешко оштећење	13	3,65	1,71
Тешко оштећење	13	4,65	2,44
Врло тешко оштећење	35	3,94	2,22
Укупно	61	4,03	2,17

$F(2) = 3.58, p<.475$

Успех на Тесту интерпункције значајно је повезан са висином оцене из српског језика (Табела 7). Ученици који имају више оцене из српског, боље су урадили тест ($F(3)=4.31, p<.001$), односно ученици који имају одличну оцену из српског језика показали су најбољи резултат. То се посебно односи на 1. и 5. захтев у тесту.

Табела 7 Утицај оцене из српског језика на постигнуће глувих и наглувих ученика на Тесту интерпункције

Оцена	N	AS	SD
довољна	3	2,33	,577
добра	21	3,04	2,04
врло добра	18	4,22	1,80
одлична	25	4,90	2,00
Укупно	67	4,02	2,07

$F(3)=4.31, p<.001$

Резултати показују да у групи глувих и наглувих ученика пол нема статистички значајан утицај нити на успех на Тесту интерпункције у целини (Табела 8), ни на постигнуће у одговорима на појединачне захтеве у овом тесту.

Табела 8 – Утицај пола на постигнуће глувих и наглувих ученика на Тесту интерпункције

	Пол	N	AS
Успех на на тесту	мушки	38	3.89
	женски	29	4.18

$t(65)=-.573, p<.569$

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

1. У просеку испитаници у групи глувих и наглувих ученика реши-ли су 40,7% захтева у датом тесту, док су ученици који чују реши-ли 72,1% захтева у тесту.
2. Најбољи резултат на Тесту интерпункције глуви и наглуви ученици остварили су одговарајући на захтеве који су се односили на употребу једног знака интерпункције, и то код употребе тачке и упитника на крају реченице. Овакав резултат показује да су глуви и наглуви ученици усвојили правописно знање о употреби ве-ома фреквентних интерпункцијских знакова. Такође, ово указује да су глуви и наглуви ученици овладали разликовањем комуни-кативних функција независних реченица.
3. Најлошији резултат глуви и наглуви ученици, али и ученици ко-ји чују показали су одговарајући на захтеве који су садржали упо-требу два и више знакова интерпункције. Посебно тежак задатак глумим и наглумим ученицима представљао је осми захтев у коме је требало да употребе две тачке и знаке навода за обележавање управног говора, знак узвика на крају управног говора и запету. Ниједан ученик у групи глувих и наглувих ученика није тачно од-говорио на овај правописни захтев. Овакав резултат упућује да је потребно више правописних вежби у усвајању правописних захтева који су у вези са управним говором, како у школама за глуве и наглуве ученике, тако и у редовним школама.
4. Налази указују да су глуви и наглуви ученици често грешили при употреби тачке у писању датума и у употреби тачке у писа-њу скраћенице, што је резултирало великим бројем полутачних одговора код захтева који су се односили на примењивање ових правописних правила. Такође, ученици који чују показали су да имају проблем са упоребљавањем овог интерпункцијског знака у одређеним примерима, али не у мери у којој је то случај у по-пулацији глувих и наглувих ученика.
5. Резултати показују да узраст и оцена из српског језика имају утицај на постигнуће глувих и наглувих ученика на Тесту интер-пункције. Тест су најбоље урадили ученици VIII разреда, а најне-успешнији су били ученици V разреда. Овај показатељ јасно го-вори о позитивном утицају школе на знање ученика. Правилна употреба свих испитиваних знакова интерпункције повећава се са узрастом, али су индивидуалне разлике, унутар појединих раз-реда велике, и сматрамо да су оне узрок општег ниског постиг-нућа у овој правописној области. Успех на Тесту интерпункције

значајно је повезан са висином оцене из српског језика (на нивоу 0,01). Ученици који имају више оцене из српског, боље су урадили тест, односно ученици који имају одличну оцену из српског језика показали су најбољи резултат. То се посебно односи на први и на пети захтев у тесту.

6. Степен оштећења слуха и пол не утичу на постигнуће глувих и наглувих ученика на Тесту интерпункције.

Аграматичан и недовољно развијен писани говор глувих и наглувих ученика, очигледан начин мишљења, аудитивни дефицит, употреба знаковног језика и неактивна употреба научених речи и појмова у различитим ситуацијама, недвосмислено су утицали на то да глуви и наглуви ученици остваре, значајно, лошији резултат у односу на популацију ученика који чују у примењивању готово свих знакова интерпункције.

Наставним планом и програмом за српски језик, у школама за глуве и наглуве ученике, предвиђено је да ученици усвоје ортографска правила о употреби интерпункције до краја осмог разреда. Међутим, остварени резултати и уочене тешкоће у усвајању правописне норме указују да би грађа наставног плана и програма требало да буду другачије структурирана и мање захтевна.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bishop, D., Mogford K. (1993): Language Development in Exceptional Circumstances, Psychology Press, Birmingham
2. Брборић, В. (2000): Анкета о правопису у школи, Књижевност и језик, XLVII, бр. 3-4
3. Брборић, В. (2004): Правопис српског језика у наставној пракси, Филолошки факултет, Београд
4. Брборић, В. (2008): Српски правопис у двадесетом веку, Зборник Матице српске за славистику, број 73, Нови Сад
5. Виготски, Л. (1983): Мишљење и говор, Нолит, Београд
6. Владисављевић, С. (1986): Поремећаји читања и писања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
7. Graham, S., Harris, K. (2000): Role of Self Regulation and Transcription Skills in Writing and Writing Development, Educational Psychology, Volume 3, Issue 1
8. Група аутора (1989): Прилози правопису, Матица српска, Нови Сад
9. Дешић, М. (1994): Актуелна питања правописа српског језика, Споне, XXVI, бр. 5-6, Никшић

10. Димић, Н. (1996): Специфичности у писању слушно оштећене деце, Дефектолошки факултет, Београд
11. Димић, Н. (1995): Употреба диктата у школама за слушно оштећену децу, Београдска дефектолошка школа, број 2, Друштво дефектолога Југославије и Дефектолошки факултет, Биг, Београд
12. Димић, Н. (2003): Правописна правила и деца оштећеног слуха, Београдска дефектолошка школа, број 1-2, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд
13. Димић, Н. (2001): Функција школских писмених задатака у настави матерњег језика у школама за глуве и наглуве, Београдска дефектолошка школа, број 2-3, Друштво дефектолога Југославије, Београд
14. Димић, Н. (2001): Специфичности релативног активног (говорног) и релативног пасивног (гестовног) речника глуве и наглуве деце, Београдска дефектолошка школа, број 1, Друштво дефектолога Југославије, Београд
15. Димић, Н. (2002): Употреба простих и сложених правописних вежби у школама за глуве и наглуве, Београдска дефектолошка школа, број 3, Друштво дефектолога Југославије, Београд
16. Димић, Н. (2003): Говорно-језички дефицити код глуве и наглуве деце, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд
17. Димић, Н., Исаковић, Љ. (2007): Специфичност употребе речи супротног значења код деце оштећеног слуха и деце која чују, у књизи Радовановић, Д.: Нове тенденције у специјалној едукацији и рехабилитацији, Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд
18. Кристал, Д. (1995): Кембричка енциклопедија језика, Нолит, Београд
19. Kyle, E. F., Harris, M. (2006): Concurrent Correlates and Predictors of Reading and Spelling Achievement in Deaf and Hearing School Children, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, Volume 11, Number 3
20. Николић, М. (1983): Настава писмености, Научна књига, Београд
21. Станојчић, Ж., Поповић, Љ. (2005): Граматика српског језика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд

PECULIARITIES OF ADOPTION OF PUNCTUATION MARKS IN DEAF AND HARD OF HEARING PUPILS

JELENA STEVANOVIĆ

The Institute for Educational Research, Belgrade

NADEŽDA DIMIĆ

Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

SUMMARY

In order for the oral linguistic expression to be correct, it is necessary to master and apply orthographic rules. Orthographic norm, however, implies knowledge and skills that become a habit by means of direct practice. Orthographic rules are acquired relatively fast, but the habit to comply with them in practice develops very slowly and with difficulty. For that reason, adoption and mastering of orthographic rules presents a difficult task for deaf and hard of hearing pupils.

The objective of this research was to study in which degree deaf and hard of hearing pupils mastered the usage of punctuation marks, considering their auditive deficit, since the equivalents of punctuation marks in written speech are suprasegmental elements in oral speech. We also studied the linkage between age, degree of hearing impairment, grade in Serbian language, gender and degree of adoption of punctuation in the population of deaf and hard of hearing pupils.

Research was conducted in schools for deaf and hard of hearing pupils in Belgrade and Jagodina and in one regular primary school in Belgrade. The sample consisted of two groups of respondents: deaf and hard of hearing pupils from 5th to 8th grade, N=67, and hearing pupils, N=60.

The instrument used in the research is Punctuation Test (N. Dimić).

Based on the results of the conducted research, we reached the conclusion that deaf and hard of hearing pupils achieve considerably lower results from their hearing peers regarding the adoption and application of orthographic rules referring to the usage of punctuation marks. A special problem for deaf and hard of hearing pupils is the adoption of punctuation marks referring to indirect speech. Also, a serious problem for deaf and hard of hearing pupils is the application of rules referring to the usage of several punctuation marks in one sentence as well.

KEY WORDS: punctuation marks, orthography of Serbian language, deaf and hard of hearing pupils, hearing pupils, teaching literacy.